

ІДЕЯ ГУМАНІЗМУ В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ: СТАРОІНДІЙСЬКА ФІЛОСОФІЯ

Жадько В.А. (м. Запоріжжя)

У статті розглядається процес становлення ідеї гуманізму як провідної для філософії, оскільки вона єдина зі всіх наукових вчень закликає людину до самопізнання як водночас природопізнання. Для початку береться староіндійська філософія.

Ключові слова: *людина, гуманізм, філософська думка, філософія, ідея, становлення, мудрість*

Вступ

Будуючи в Україні громадянське суспільство і правову державу, потрібно виходити з того, що вони підпорядковані людині. Адже тільки вона є єдиним суб'єктом суспільного життя, отже, має право на максимально можливу міру задоволення своїх потреб та інтересів. Це означає, що прогрес суспільного розвитку є похідним від його гуманістичної спрямованості. Проблема, перед якою все ще стоїть пересічний мешканець України, в тому, що його все ще за інерцією радянської доби використовують як засіб для досягнення якихось химерних владно-партійних інтересів. Тому не слід втомлюватись звертатись до історії філософської думки задля того, щоб брати в неї уроки гуманізму.

Мета статті - розглянути процес становлення ідеї гуманізму в історії філософської думки, взявши за вихідний матеріал староіндійську ведичну літературу, позаяк саме в ній сформувалась концепція єдності людини і буття.

Обговорення проблеми

Оскільки філософія як любов до мудрості починає з любові до мови, до змісту мовлення, слід визначитись щодо змісту вихідних слів – людина і гуманізм. Це тим більше необхідно зробити, що вони для української мови є запозиченими. А мислення, як зазначав Гегель, - це уміння об'єднати різноманітне, представлене в першу чергу різними мовами. «Вивчення граматики древньої мови має водночас ту перевагу, що воно є постійна й невинна діяльність розуму, адже тут, на відміну від рідної мови, де звичка без роздумів дає правильне сполучення слів, потрібно враховувати певне значення частин мови, визначене розумом, і покликати на допомогу правила їх сполучення. Але ж завдяки цьому і відбувається постійне підпорядкування особливого загальному й індивідуалізація загального, в чому якраз і полягає форма діяльності розуму. Суворе вивчення граматики виявляється, таким чином, одним із найзагальніших і найшляхетніших засобів навчання» [2, с. 407]. Звернемо увагу на те, що впродовж усього періоду існування античної філософії, а це понад тисячоліття від VI ст. до н.е. по V ст. н.е., люди, які переймалися пізнанням, іменувались філологами. І це вже ідея гуманізму в її об'єктивній іпостасі, адже вчені проявляли любов до мови як виразника об'єктивного духу певного(-их) народу(-ів) і

об'єктивного розуму світобудови. Власне кажучи, для філософії Логос – це єдність мови, мовлення і мислення, а для релігійної християнської філософії, яка виникла як продовження античної, Логос набув божественного статусу. Це чітко, як найбільше одкровення, виражено в Євангелії від Іоанна: «На початку (споконвіку) було Слово, і Слово було у Бога, і Слово було Бог. Воно було на початку у Бога. Все через Нього почало бути, що почало бути. В Ньому було життя, і життя було світлом людей; І світло в мороці світить, і морок не затьмарив його» [5; Іоанн, 1:1-5].

Отже, подолаємо звичку, властиву навіть дослідницьким працям, сприймати слово як лише звучання чи символ, або ж брати їх значення без лексико-семантичного аналізу. Відзначимо, що словники української мови, як і словники іншомовних слів, не розглядають слово «людина» як запозичене. Висловимо припущення, що це не зовсім так. Принаймні, підстави для цього дає праця Й.Гейзінги «Homo ludens», в якій він детально аналізує семантику латинського слова *ludus*, зазначаючи: «У дивовижному контрасті до грецької, з її мінливими та різнорідними термінами для означення ігрової функції, латина має, по суті, одне-єдине слово, яке обіймає всю царину гри й грання: *ludus*, від *ludere*, із прямим похідним від них – *lusus*... Ця семантична основа виступає оголено в *ludi* – «великі публічні ігри», що посідали таке важливе місце в житті римлян, та ще в *ludi* у значенні «школи». Значення вихідна точка в першому випадку – це «змагання», а в другому – либонь, «вправляння»» [3, с. 44-45]. Таким чином, з великою долею ймовірної об'єктивності можемо говорити про спорідненість українського слова *людина* з тим значенням, яке мало субстанційне для нього латинське *ludus*. Справді, людину творить гра, яка є водночас школою життя. Особливо в тому, що стосується мислення як гри, як змагання за знання засобами пізнавально вмотивованого мислення. Гра є, разом з тим, проявом людяності у відносинах між людьми, оскільки в неї є правила, визнані всіма її учасниками; причому, правила беруться зі спостереження за тим, як вони проявляються у взаємодії природних колективних істот, у природі як Всесвіті. Неважко співвіднести семантику визначення людини як *homo sapiens* із ментальністю, властивою українській народній душі (синонімом для позначення людини як «особи, що є втіленням високих моральних та інтелектуальних властивостей», є слово *душа* [8, с.791]) як в історичному, так і сучасному вимірі. Хоча від цього їй і важко, тому вона чи не найбільше серед сучасних народів переймається проблемою людяності, проблемою гуманізму.

Зафіксуємо також вкрай важливу думку Й.Гейзінги відносно значення мови як фактору становлення людини. «Не наукове чи там логічне мислення, а мова-творець породила і слово, і поняття. Мова – це, власне, незліченні мови, адже такий акт «породження» слова відбувався повсюди, не раз і не двічі» [3, с.36]. Людина, таким чином, створена мовою духу і духом мовлення, що підтверджується тим загальним і спільним для всіх народів фактом їх культури: міфологічна свідомість об'єднує людину і природу своїми безкінечними сюжетами, тому різні народи запозичують їх,

оскільки вони для них також свої за змістом, за розумом, за способом обробки (*cultivo* - обробляю) властивого їм душевного простору й духовних устремлінь. З одного боку, «творячи мову, дух постійно «мерехтить», перестрибує з рівня матеріального на рівень думки, власне, грається тією чудесною номінативною здатністю. За назвою кожного абстрактного поняття ховається щонайсміливіша з метафор, і що не метафора – то гра слова. Отак людство, надаючи життю словесне вираження, творить поруч зі світом природи свій другий, поетичний світ» [3, с. 11]. З іншого, засобами міфу як поетично-метафоричної образотворчості «вигадливий дух грається на межі жарту й серйозного. ...Однак саме з міфу й ритуалу походять великі рушійні сили цивілізованого життя: право й порядок, торгівля й зиск, ремесло й мистецтво, поезія, вченість і наука» [3, с. 11]. Зазначимо також, що у перекладі з грецької *mithos* означає слово, розповідь, оповідання, казка і що становлення людини з дитини відбувається саме засобами міфологічних сюжетів, які з приємністю сприймає кожна дитина. Вона ніби підказує дорослим: «Годуйте мене казкою – це те людське, гуманне, яке я потребую як хліб духовний». Тепер порівняємо значення слова людина, але позначеного російською мовою як *человек*. Можемо побачити, що є відмінності, які здатна здолати лише багатомовна людина, інакше взаємодія між різними народами не буде людською, людяною, цивілізованою гуманістичним розумінням мови як незліченності мов. Так, М.Фасмер у своєму етимологічному словнику російської мови подає український варіант «чоловік» як «муж, супруг» [9, 328], а не як людина. Хоча пояснення змісту багато в чому тотожне загальноприйнятому як власне людському, соціально-духовному, колективному. «Первая часть – село – сближается с челядь, далее с др.-инд. *Kulam* «стадо, множество, семья, род», гр. *celos* «толпа», ирл. *Cland, clan*, «потомство, род»» [9, с. 328]. Що стосується другої частини слова, то тут подаються різні варіанти – хлопчик, дитина, слуга, сила, тобто значення, які частина век має в різних мовах, але не у власне російській. Це означає, що, як і відмічав Гегель, при перекладах з однієї мови на іншу загальне набуває особливих індивідуальних форм, а тому людина є суспільною істотою не лише в особливому народному значенні, але й у загальнолюдському і загальносвітовому. Це потрібно враховувати, говорячи про змістовні засади гуманізму.

Зауважимо також, що російська мова подає походження і значення слова *люди* в третій особі, а також те, що воно вживається у множині – люди, відзначаючи, що в українській мові наявна одинина – людина, що зі старослов'янської і староруської мови походить від «**людинь**» - «свободный человек». «Родственно лит. *liaudis* «народ», лтш. *laudis* «люди», лит. *liaudzia* ж. «домочадцы» д.-в.-н. *liut* «народ», ср.-в.-н. *liute*, бургунд. *leudis* «свободный муж (человек)», также греч. *eleiteros* «свободный (человек)», лат. *liber* – то же, *liberi* «дети»» [10, с. 545]. Звідси неважко зробити висновок про суттєві відмінності, властиві українській і російській народній душі. Як і про те, які засоби потрібно застосовувати, щоб взаємини між ними були дружніми, людськими, доброзичливими. Знищуючи впродовж багатьох віків

Ідея гуманізму в історії філософської думки: староіндійська філософія

вживання української мови, не можна було розраховувати на такі стосунки. І навпаки, вивчаючи українську мову, шовіністично налаштовані росіяни та не досить освічені зрусифіковані українці могли б органічно споріднитись із нею, а не зятято повторювати, що такої мови і такого народу не існує. Тепер розглянемо значення слів гуманізм, гуманістичний, гуманний у тому сенсі, який сформувала латина як мова філософії, що стала основою формування людини політичної, правосвідомої. «Латинско-русский лексиконъ» 1849 року видання подає такі ознаки людяності. «Humane – Человеколюбиво; ...снисходительно, ласково, благосклонно. ...Человечески, по-человечески. ...великодушно сносить. Humanitas, atis Человечество, природа, свойство человеческое. // Людскость, человеколюбие; снисходительность, благопріятство, учтивость, вежливость. // Словесныя науки. ...упражнятыя въ изученіи словесныхъ наук.. Образованный словесными науками. ...Humanus, a, um. Человеческій. // Человеколюбивый, снисходительный, благосклонный, мягкосердый, ласковый, благопріятственный. // Учившійся наукамъ, искусный въ словесныхъ наукахъ... человеческое состояніе»[6,209]. Деякі висновки відносно змісту обраних слів, а відтак і понять, зробимо після наведення їх значень у такому ж словнику, але вже радянського періоду. «humana, ogum человеческие дела, интересы, судьбы, слабости.. humane 1) по-человечески, т.е. благоразумно, рассудительно, спокойно..; 2) прилично, изрядно, порядочно..; 3) человечно, приветливо, ласково, учтиво... humanitas, atis 1) человеческая природа, человеческое достоинство..; 2) человеколюбие, гуманность, доброта, обходительность..; 3) образованность, духовная культура; 4) утонченный вкус, тонкость обращения, изящество манер, изысканность речи, учтивость, воспитанность..; 5) (редко) человечество, человеческий род..; I humanus, a, um 3) высокообразованный» [7, с. 481-482].

Можемо чітко й виразно бачити, що випало, фактично, головне змістовне соціально-духовне значення. А саме: гуманна та людина, яка має високий рівень освіченості завдяки «словесним наукам», «майстерності в словесних науках», які тільки й формують її «людський стан». Розуміння цього було в царській Росії, бо, попри все, нею правили високоосвічені люди, принаймні у системі освіти. На жаль, цього не можна сказати про освічену на принципах класової пролетарської солідарності радянську інтелігенцію. Як, до речі, і про сучасну українську, в більшості своїй одномовну й без високого рівня «словесності» властивої їй свідомості. Достатньо послухати їх політичні промови, щоб побачити, настільки далеко їх зміст від щойно нами наведених гуманістичних ознак. Все наведене дозволяє стверджувати, що потрібно не просто говорити про філософію як заклик до самопізнання, а розглядати її як первинний і вихідний принцип духовно-практичного становлення людини в якостях, відзначених відповідними «словесними науками». Але не просто словниками, а філософськими текстами найвидатніших мислителів. Так, саме текстами, адже матеріальне, об'єктне, предметно-тілесне буття минулих поколінь презентує об'єктивний дух писемності, який постійно потрібно

розпредмечувати, тому що тільки в такому вигляді він здатний гуманізувати людину, наситити її свідомість не лише образами безпосередньої предметно-речової об'єктної дійсності, але й об'єктивними ідеями, які б давали їй додаткові життєдайні й життєдіяльні імпульси. Якщо цього не робити, людина з емпірично-достовірною свідомістю не буде гуманною, оскільки предметно-речовий світ не несе індивідуальній свідомості світло знань. Навпаки, він затіняє світло і роз'єднує людей і народи. Зовсім коротко проаналізуємо об'єктивний дух минулих поколінь, зафіксований ними в текстах, які не випадково набули статусу священних книг.

Давньоіндійська філософія. Центральною проблемою, на наше переконання, є аналіз співвідношення основних людинотворчих сутностей, властивих першооснові буття – Брахману, а саме: мислення і мовлення, мовлення і мислення. «Мислення сказало: «Я краще за тебе. Адже ти не говориш того, що мною не досягнуто. Оскільки ти наслідуєш мені, йдеш за мною, я краще за тебе!» Потім мова сказала: «Я краща за тебе. Адже те, що знаєш ти, я роблю відомим, я роблю зрозумілим». Обидва вони пішли до Праджапаті за рішенням. Він, Праджапаті, слідом за мислю, сказав: «Воістину мисль краще тебе. Воістину ти наслідуєш мислі, йдеш за нею. Воістину гірший наслідує кращому, йде за ним»»[4, с.48].

Зазначимо, що Всесвіт розглядається як вселенська, всесвітня людина – пуруша, Праджапаті, який створив Брахман як суще із себе самого як не-сущого. Це не слід розуміти як творення матеріального світу з нічого, з небуття. Йдеться про те, що тільки людина зі всіх природних об'єктів здатна творити і створити світ як світло пізнання, як світ знання, світ як світло об'єктивного, що твориться мовою і мисленням. «Воістину мислю спрямовується мовлення. Воістину ця мисль передує мовленню. «Говори так! Не говори цього!» Незрозумілим стало б мовлення, якщо б не було мислі. Тому говорять: «Мовлення спрямовується мислю»»[4, с.49]. З іншого боку, їх взаємодія діалектична, це єдність споріднених в об'єктивній сутності протилежностей. «Воістину ріги і саман суть мовлення. Воістину яджус є мисль. Там, де було мовлення, все здійснювалось, все пізнавалось. Далі: там, де була лише мисль, нічого не здійснювалось, не пізнавалось. Воістину не розуміють того, хто мислить мислю, але не говорить»[4, с. 52]. Тобто, істинною є та людина, яка є, по-перше, вселенською в собі самій, є пурушею, по-друге, розуміє, що духовною сутністю її душі є єдність мови і мислення, мова як арсенал мислення і мислення як власне людський спосіб говоріння, як засіб пізнавально-повідомляючого спілкування, який створює людське **су-спільство** і в якому діють об'єктивні закони як закони, в людяності й гуманності яких ніхто не має сумнівів. У ньому всі діють спільно, не втрачаючи при цьому власних специфічних індивідуальних особливостей. Різних людей об'єднують не їх тілесні обійми, а спільне розуміння об'єктивно сущого, яким є Брахман. Для цього потрібно шанувати знання, яке несуть Веди. Просвітлення душі ведичним знанням потрібно постійно супроводжувати оспівуванням складу ОМ, в основі якого звуки а, у, м, що символізують Рігведу, Самаведу і Яджурведу, які

Ідея гуманізму в історії філософської думки: староіндійська філософія

співаються (й оспівуються) як гімни. Сутність ОМ пояснюється таким чином: «Сік цих істот – земля. Сік землі – вода. Сік води – рослини. Сік рослин – людина. Сік людини – мова. Сік мови – риг. Сік риги – саман. Сік самана – удгітха. Сік всіх соків, вищий, найвищий, восьмий, – це удгітха. Що є риг? Що – саман? Що – удгітха? Такі питання. Риг – це воістину мова. Саман – це дихання. Удгітха – це склад ОМ. Мова і дихання, риг і саман складають пару. Ця пара з'єдналась у складі ОМ. Коли двоє з'єднуються, вони виконують бажання один одного. Той воістину виконує бажання, хто, знаючи це, шанує цей склад як удгітху. Цей склад є також склад, що позначає злагоду, бо, коли погоджуються в будь-чому, говорять «ОМ». Злагода є задоволення. Той воістину задовольняє бажання, хто, знаючи це, шанує цей склад як удгітху» [4, с.85]. Удгітха – це оспівування ведичної літератури, її прославлення, а не просто прослуховування чи прочитання. Людству не вистачає людяності у відношеннях між собою тому, що люди не шанують один одного як божество, як найвищий витвір природи. Власне кажучи, вони не можуть по істині шанувати й самого Бога, адже у них відсутнє почуття найвищої святості, яке часто плутають із задоволенням від споживання речей, від їх поїдання і перетравлення шлунком, а не Брахманом як об'єктивним розумом. ОМ – це оспівування злагоди людини і з собою, і з іншими людьми, яка досягається знанням ведичних текстів як носіїв мудрості. В сучасному варіанті це можна розуміти так: той, хто старанно, благоговійно, з великою пошаною і любов'ю вивчає словесні науки (а всі науки написані в єдності мови і мислення, слова і поняття), той отримує знання цілого і стає цілісно-гармонійним у своєму житті, створюючи навколо себе істинне суспільство із спорідненими духовно й душевно людьми. Маючи такий рівень знань, людина отримує у власність світовий об'єктивний розум: «Воістину розум – причина пут і звільнення людей. Прикутий до предметів сприйняття, він приводить до пут, звільнений від предметів сприйняття – до свободи» [1, с.395]. Звичайно, що шлях до свободи, до гуманізму – це шлях обраних, а не звичайних людей. Але це не означає, що він закритий для них. Обирає шлях не якась доля, а сама людина. Перший крок – облагородження мови мисленням, тобто вибір осмисленого життєвого шляху, без чого мова вражена злом. «Воістину людина складається із замислу. Який замисел у людини, такою вона буде в цьому світі. Нехай збудеться у неї замисел» [4, с.90]. Але для цього їй потрібно бути в пізнавальному стані, а не просто бути об'єктом серед інших природних об'єктів. Потрібно йти, як це відкрив Будда, восьмеричним благородним шляхом як шляхом, який виводить людину зі світу об'єктів до світу як світла знань. «Це благодатний восьмеричний шлях, а саме: правильне бачення, правильна думка, правильне мовлення, правильна дія, правильний спосіб життя, правильне зусилля, правильна увага, правильне зосередження» [1, с.500]. Неважко помітити, що йдеться про свідомо обраний людиною шлях цілеспрямованого життя, яке неодмінно приносить задоволення від нього, оскільки людина має можливість відкрити для себе інший, ніж звичний предметно-речовий, світ – світ душевного спокою, світ

як світло нірвани. Це так званий «серединний шлях, що дає бачення, дає знання, яким потрібно йти». Якщо не йти ним, життя перетворюється на страждання і людина очікує якогось зовнішнього чуда спасіння від страждань, благає про гуманізм і людяність, перекладає провину на інших, але не на себе. Все через те, що не обирає смисл свого власного життя, не реалізує себе як самодостатню істоту, для якої істотним є самопізнавальний спосіб життя як водночас світопізнавальний. Для радянських і пострадянських людей звичною аксіомою стала максима, згідно якої матеріальне буття визначає їх свідомість. Насправді ж індивідуальна «свідомість обумовлена іменем і формою, ім'я і форма обумовлені свідомістю, іменем і формою зумовлений дотик, дотиком обумовлене почуття, почуттям обумовлена жага, жагою зумовлена прив'язаність, прив'язаністю зумовлене становлення, становленням обумовлено народження, народженням обумовлені старість і смерть, старістю і смертю зумовлено виникнення скорботи, скарг, страждань, туги, відчаю. Таким є джерело всієї цієї юдолі страждань» [1, с.503]. Отже, свідомість визначена іменем і формою. Вони, безперечно, мають статус буття, але це категорії, поняття теорії пізнання. А теорія – це уморіння, в якому ум, розум прозріває («зрить»), зримо бачить оформлені у вигляді певних пізнавальних формул імена законів. Форма світу – це не обов'язково форми дотичних до органів відчуття матеріальних, визначених простором і часом їх буття, речей. Але це завжди й обов'язково загальна форма об'єктивного духу всесвітнього розуму у вигляді відкритих людським пізнанням формул законів, яким підпорядковане все у світі, тобто Всесвіт. Знання законів і дія згідно законів – основа формування свідомості, яка адекватно відгукується, як висловлювався М.Гайдеггер, на поклик буття суцього в тому випадку, коли мислення аналізує мовлення [11, с.122-123]. Людина завжди прив'язана органами відчуття, а це, власне, все її тіло, до світу, тому саме звідси починається становлення (а ми в дослідженні якраз і досліджуємо становлення гуманістичної свідомості), яке, у свою чергу, зумовлює її народження як потенційно розумно-вольової пізнавальної істоти. Вкрай важливо своєчасно повідомити їй про її покликання, щоб вона актуалізувала в своєму житті властивий їй духовно-пізнавальний потенціал, який позбавить її від страждань, якщо її дотичність до світу зупиниться на суто матеріальній об'єкт-об'єктній взаємодії. Можливо, що людині в досить ранньому дитячому віці потрібно розповідати «Гімн Пуруші», в якому чітко сказано, що «Брахманом стали його вуста», а «з ніг виник шудра», тобто рабський, залежний, нещасний стан. Дорослі, якщо не роблять цього, чинять зло, адже дитина від народження ще перебуває у стані небуття страждань. Найбільш гуманний акт з боку дорослих по відношенню до дітей у процесі їх становлення як суб'єктів самопізнання – не давати їм хибних знань, а всіляко сприяти пробудженню у них пізнавального інтересу. Це, очевидно, найскладніше здійснити на практиці, адже людина полюбляє говорити значно більше, ніж мислити й потім повідомляти й промовляти осмислене. «Не просто передати істинні знання (істинну мудрість) іншій людині;

істинні знання можна використати у житті для того, щоб жити доброчесно, праведно, але складно навчити іншу людину користуватися тією мудрістю, якою володієш, ось чому кожна людина зобов'язана у своєму житті спиратися на власну мудрість..; той стан, якого завжди досягав Просвітлений, Освічений Будда, може досягти кожен із нас, головне – бути щирим у своїх помислах, жити справедливо, доброчесно, наповнювати своє серце високими дхаммами, співчуттям, терпінням, співпереживанням, любов'ю і вказувати іншим людям шлях до спасіння» [12, с.135-136,144]. Це, власне, і є зміст гуманістичної свідомості і водночас програма духовно-практичної діяльності суспільства по утвердженню гуманізму як способу життя. Вона, як ми побачимо далі, мало чим відрізняється від тих, які пропонує давньокитайська та європейська філософії. Тому на їх змістовній частині ми зупинимось лише побіжно – вона надто вивчена, щоб зайвий раз її повторювати.

Перспективи подальших досліджень

Гуманістична проблематика є вічним супутником людської історії. Втілення ідей гуманізму в суспільне буття має бути похідним від утвердження громадянського типу суспільства, що й потрібно досліджувати.

Література

1. Антология мировой философии: Древний Восток. – Мн.: Харвест; М.: ООО «Издательство АСТ», 2001. – 992 с.
2. Гегель Г.В.Ф. Работы разных лет. В 2 т. / Г.В.Ф. Гегель / [Сост., общая ред. И вступит. Статья А.В.Гулыги]. – М., «Мысль», 1970. – Т.1. – 668с.
3. Гейзінга Йоган. Homo ludens / Й. Гейзінга / [пер. з англ. О.Макровольського]. – К.: Основи, 1994. – 250 с.
4. Древнеиндийская философия. Начальный период / [Пер. с санскрита. Подготовка текстов, вступит. Статья и коммент. В.В.Бродова]. – М., «Мысль», 1972. – 271 с.
5. Євангеліє від Іоанна.
6. Латинско-русский словарь. Составитель Дворецкий И.Х. – М.: «Русский язык». – 1976. – 1096 с.
7. Латинско-русский лексиконь. – М.: типографія С.Селивановскаго. – 1849. – 696 с.
8. Словник синонімів української мови. У 2 т. / А.А.Бурячок, Г.М.Гнатюк, С.І.Голіщук та інші. – К.: Наук. Думка, 2001. – 1040 с.
9. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. В 4 т. / Пер. с нем. и доп. О.Н.Трубачева. – 2-е изд., стер. – М.: «Прогресс». – 1987. – Т. 4. – 1987. – 864 с.
10. 9. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. В 4 т. / Пер. с нем. и доп. О.Н.Трубачева. – 2-е изд., стер. – М.: «Прогресс». – 1986. – Т. 2. – 1987. – 672 с.
11. Хайдеггер М. Что это такое – философия? // Вопросы философии. – 1993. -№ 8. – С. 119-131.

12. Юрчук В.В. Будда. / Жизнь. Мысли. Изречения. Афоризмы. – Мн.: «Современное слово», 1998. – 320 с.

Жадько В.А. *Идея гуманизма в истории философской мысли: стариндийкая философия.*

В статье рассматривается процесс становления идеи гуманизма как магистральной для философии, так как она единственная с научных учений призывает человека к самопознанию и одновременно к природопознанию. Для начала берется стариндийская философия.

Ключевые слова: человек, гуманизм, философская мысль, философия, идея, становление, мудрость.

Zhadko V.A. *The idea of humanism in a history of philosophical thinking: Ancient Indian philosophy.*

The article discusses the process of forming ideas of humanism as primary for philosophy, as it is the only science making for self-cognizance as nature-consciousness. As starting point ancient India philosophy is considered.

Key words: person, humanism, philosophical idea, philosophy, idea, formation, wisdom.